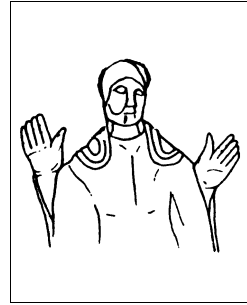

LITURGIA

Liturgia Sacra 23 (2017), nr 1, s. 5–20

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK
Lublin, KUL

TYPICZNE WYDANIA RYTUAŁU RZYMSKIEGO PAWŁA VI

Odnowa liturgii Kościoła rzymskiego według zaleceń *Konstytucji o liturgii świętej* powinna obejmować także jak najszybsze „zbadanie” (*recognitio*) i poprawienie ksiąg liturgicznych, aby dostosować je do współczesnych warunków życia i posługiwania Kościoła (por. KL 25). Domaga się tego sama natura liturgii. Są w niej niepodlegające zmianom części pochodzące z Bożego ustanowienia, ale także z ustanowienia Kościoła (teksty, znaki, obrzędy), obecnie mniej zrozumiałe, i te mogą podlegać zmianie. Kościół jest żywym organizmem i taka powinna być jego liturgia. Jej odnowa, według nauczania Soboru, wymaga wierności „zdrowej tradycji” (*sana traditio*), ale jednocześnie otwarcia się na „drogę uprawnionego postępu” (*legitima progressio*)¹. W odnowie liturgii jej nowe formy mają „niejako wyrastać z form już istniejących” (KL 23). Obrzędy powinny odznaczać się „szlachetną prostotą”, jasnością i krótką formą, bez zbędnych powtórzeń (por. KL 7, 39)². W liturgii sakramentów należy dowartościować Pismo Święte — jako ważną część samego ob-

¹ Zob. S. ARASZCZUK, *Odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II — zdrowa tradycja i uprawniony rozwój*, w: TENŻE (oprac.), *Celebracja sakramentów i sakramentaliów. Materiały liturgiczno-pastoralne dla duchowieństwa i wiernych świeckich*, Legnica 2016, s. 13–28.

² Por. A. CUVA, *Principi generali per la riforma e l'incremento della sacra liturgia*, w: A. FAVALE (red.), *La Costituzione sulla sacra liturgia. Genesi storico-dottrinale, testo latino e traduzione italiana, esposizione e commento, norme di applicazione, riforma liturgica nel mondo*, Torino 1967, s. 386–390.

rzędu (por. KL 35). Wspólnotowy charakter liturgii z kolei domaga się także udziału w niej wiernych, dla których przewidziane są określone funkcje (por. KL 31)³.

Odnowa i reforma Rytułału rzymskiego dokonała się za pontyfikatu Pawła VI (1963–1978), który był wiernym realizatorem dokumentów Soboru Watykańskiego II, a zwłaszcza *Konstytucji o liturgii świętej*⁴. Rytułał Pawła VI różni się także tym od tego wydanego po Soborze Trydenckim (1614 r.) *Rituale Romanum*, że nie stanowi jednej księgi, ale składa się z wielu, z których każda zawiera liturgię jednego sakramentu. Tytuł każdej rozpoczyna się od słowa *Ordo* – „Obrzędy”. Zostały one wydane jako *editio typica* w latach 1969–1974. Po publikacji nowego *Kodeksu prawa kanonicznego* Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wydała dwie księgi Rytułału jako drugie typiczne wydanie (*editio typica altera*): *Ordo Baptismi parvulorum* i *Ordo celebrandi Matrimonium*. A artykuły tym zajmujemy się tylko tymi księgami Rytułału, które zawierają liturgię sakramentów świętych.

1. Przygotowanie Rytułału rzymskiego przez *Consilium* i Kongregację Kultu Bożego

Już w następnym roku po przyjęciu przez Sobór *Konstytucji o liturgii świętej* (8 XII 1963 r.), Paweł VI na mocy *Motu proprio „Sacram Liturgiam”* (25 I 1964 r.)⁵ powołał specjalną „Radę do wykonania *Konstytucji o liturgii świętej*” – *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra liturgia*⁶. Jej głównym celem było „sta

³ B. MARGAŃSKI, *Uczestnictwo wiernych w liturgii Kościoła w duchu Konstytucji „Sacrosanctum Concilium”*, w: S. KOPEREK (red.), *Euntes docete*, Kraków 1993, s. 90–102; J. DYDUCH, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle Kodeksu prawa kanonicznego*, RBL 38 (1985), s. 16–28; CZ. KRAKOWIAK, *Posługi i funkcje liturgiczne: teoria i praktyka*, w: A. JARZĄBEK (red.), *W trosce o Kościół*, Lublin 2000, s. 193–203.

⁴ Por. J. WAGNER, *Der Papst der Liturgiereform. Zum Heimgang von Papst Paul VI*, Not 14 (1978), s. 573–577; C. JOHNSON, A. WARD, *Documentation concerning the Liturgy during the pontifical ministry of Pope Paul V*, Not 24 (1988), s. 529–543; M. DELL’ORO, *La liturgia nel magistero di Paolo VI*, Not 24 (1988), s. 586–595; M. LESSI ARIOSTO, G. VITALLI, *Paolo VI: „traditio e progressio” nella riforma liturgica. Dalle Costituzioni Apostoliche alle Istruzioni e Lettere agli episcopi, 1964–1978*, RiL 99 (2012), s. 933–970; P. CHIARAMELLO, *La riforma liturgica nelle catechesi di Paolo VI, tamże*, s. 964–971; TENZE, *Il rinnovamento liturgico cuore del rinnovamento della Chiesa nei discorsi di Paolo VI (1963–1978)*, Roma 2013.

⁵ PAWEŁ VI, *Motu proprio „Sacram Liturgiam”*, AAS 56 (1964), s. 139–144; zob. N. GIAMPIETRO, *Il Motu proprio „Sacram Liturgiam”: una rilettura a quarant’anni dalla promulgazione (1964–2004)*, EL 99 (2005), s. 133–150.

⁶ Zob. A. BUGNINI, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Nuova edizione, Roma 1997, s. 63–67; P. MARINI, *La nascita del „Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia. Gennaio–Marzo 1964”*, EL 106 (1992), s. 289–318. O dalszych pracach *Consilium* zob. TENZE, *Il „Consilium” in piena attività in un clima favorevole (ottobre 1964–marzo 1965)*, EL 109 (1995), s. 97–158; TENZE, *Attività complessiva dei gruppi di studio del „Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia Gennaio 1964–Marzo 1965”*, EL 112 (1998), s. 289–309; TENZE, *Il Consilium ad exsequendam Constitutio-*

ranne rozpatrzenie i przygotowanie nowych ksiąg liturgicznych według postanowień *Konstytucji o liturgii świętej*⁷. Przewodniczącym *Consilium* mianował kard. Gaetano Lercaro — arcybiskupa Bolonii († 1976)⁸, a sekretarzem lazarystę Annibale Bugniniego († 1982). W marcu 1964 r. mianował członków *Consilium*: 11 kardynałów, 35 biskupów i jednego opata, z 26 krajów ze wszystkich kontynentów (z Polski — Franciszka Jopa, biskupa opolskiego). Zadania *Consilium* polegały na studiowaniu aktualnych problemów związanych z reformą liturgii, przygotowanie ksiąg liturgicznych, wydawanie dokumentów dotyczących odnowy liturgii oraz kierowanie i koordynacja prac grup studyjnych przygotowujących nowe *Ordines* sakramentów.

Pierwszym owocem trwającej sześć miesięcy prac *Consilium* była Instrukcja *Inter Oecumenici* ogłoszona przez Kongregację Obrzędów 26 września 1964 r., której głównym celem było jasne określenie obowiązków i uprawnień biskupów w dziedzinie liturgii oraz wskazanie tych postanowień z wydanych już dokumentów dotyczących odnowy liturgii, które można wprowadzać w życie zanim ukazą się nowe księgi liturgiczne (por. IOe nr 3)⁹. Instrukcja odwoływała się do ogólnych zasad odnowy liturgii w *Konstytucji o liturgii świętej*, a zwłaszcza dotyczących czynnego udziału (*participatio actuosa*) wiernych i stopniowego wprowadzania reform. Przypomniano w niej również, że tylko do Stolicy Apostolskiej należy reformowanie i zatwierdzanie ksiąg liturgicznych dla Kościoła powszechnego (por. IOe nr 21). Według J. Stefańskiego, od tego czasu „kierownictwo i odpowiedzialność za reformę spoczywały na *Consilium*”¹⁰.

nem de Sacra Liturgia (Gennaio 1964–Marzo 1965): considerazioni generali, EL 113 (1999), s. 3–30; TENZE, *Il primo periodo di attività del „Consilium”*; *prospettive e difficoltà (marzo–giugno 1964)*, EL 107 (1993), s. 401–439; J. STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, w: TENZE (red.), *Liturgia w odnowie*, Gniezno 2000, s. 91–107. Prace *Consilium* trwały od 1964 do 9 maja 1969 r. W tym czasie w *Consilium* przygotowano 342 schematy. V. NOË, *Storia della Costituzione liturgica: punti di riferimento. Nel XX anniversario della Sacrosanctum Concilium*, Not 20 (1983), s. 264. P. MARINI pisze, że w tym czasie powstało quasi 450 schemi o progetti di lavoro della riforma liturgica del Consilio Vaticano II. P. MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, Not 18 (1982), s. 456.

⁷ (...) *antea sint ritus quidam recognoscendi et novi liturgici libri apparendi*. PAWEŁ VI. *Sacram Liturgiam*, s. 140.

⁸ W latach 1968–1969 *Consilium* przewodniczył kard. Benno Gut.

⁹ KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Inter Oecumenici. Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, AAS 56 (1964), s. 877–900 (dalej: IOe); zob. BUGNINI, *La riforma liturgica*, s. 796–806; C. BRAGA, *Rinnovamento della Liturgia. Commento all’Istruzione per l’esatta applicazione della Costituzione sulla sacra Liturgia*, Roma 1965; STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, s. 95–98; N. GIAMPIETRO, *Il cardinale Antonelli e gli sviluppi della riforma liturgica dal 1948 al 1970*, Roma 1998, s. 249–256; R. MICHAŁEK, *Zamiany obrzędowe wprowadzone przez Instrukcję do Konstytucji o świętej liturgii z 26 września 1964*, RBL 18 (1965), s. 280–292; P. MARINI, *L’Istruzione „Inter Oecumenici” una svolta decisiva (Luglio–Ottobre 1964)*, EL 108 (1994), s. 205–231. O pracach *Consilium* aż do powołania Kongregacji Kultu Bożego zob. N. GIAMPIETRO, *Il cardinale Antonelli e gli sviluppi della riforma liturgica dal 1948 al 1970*, Roma 1998, s. 223–247.

¹⁰ STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej Consilium*, s. 99. O opozycji wobec działalności *Consilium* ze strony Kurii Rzymskiej, a zwłaszcza Kongregacji Obrzędów, *tamże*, s. 102–103.

Do prac nad Rytualem (*Ad Rituale recognoscendum*) zostały powołane w *Consilium* grupy robocze (*Coetus a Studiis*). Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych i chrztu dzieci miała przygotować grupa *De Rituali I*. Obrzędy małżeństwa, namaszczenia chorych, pogrzebu i błogosławieństw zlecono przygotowanie grupie *De Rituali II*. Grupa *De Rituale III* miała opracować obrzędy pokuty¹¹. Celem prac 40 grup studyjnych (*Coetus a Studiis*), złożonych z 5–7 osób, było przygotowanie księgi liturgicznej, którą na tym etapie prac określano *Schemata*¹². Każdy schemat był przedstawiany do dyskusji na zebraniach członków Rady i konsultorów, następnie zatwierdzany przez kardynałów i biskupów na plenarnych sesjach *Consilium*¹³. Grupy *De Rituali I* i *De Rituale II* tworzące *Coetus a Studiis XXII et XXIII* opracowały najpierw Schemat nr 30 *De structura generali Ritualis romani* (10 IX 1964 r.)¹⁴ i Schemat nr 32 *Introductio* (17 IX 1964 r.)¹⁵. Schematy te miały duże znaczenie dla dalszych prac nad obrzędami sakramentów, gdyż przedstawiono w nich ogólne normy odnowy liturgii, strukturę Rytuału i szczegółowe zasady dotyczące odnowy liturgii sakramentów.

Przygotowanie Rytuału przebiegało w trzech etapach. Pierwszym było opracowanie schematu w grupach studyjnych (*Coetus a Studiis*), który następnie był dyskutowany na zebraniu relatorów, a ostatnim — jego ocena na zebraniu *Consilium*. Decydujące znaczenie miały więc plenarne zebrania *Consilium (Plenaria)*, w których uczestniczyli biskupi z różnych krajów i kontynentów zwracający uwagę głównie na problemy pastoralne związane z przygotowanymi obrzędami.

Opracowanie każdej księgi Rytuału wymagało wielu lat pracy zespołu studyjnego, całego *Consilium* i konsultacji z zainteresowanymi kongregacjami. Ostateczną wersję obrzędów poprzedzały liczne pośrednie schematy. Ich liczba często sięgała kilkunastu¹⁶. Obrzędy chrztu dzieci, chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, sakramentów pokuty i namaszczenia chorych były poddawane eksperymentom w różnych regionach Kościoła. Na każdym etapie prac nad Rytualem uczestniczyła Kongregacja Obrzędów. Rytuał jest więc wspólnym dziełem *Consilium* i Kongregacji Obrzędów

¹¹ MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino* (marzo 1964–luglio 1975), s. 477–478.

¹² W ciągu sześciu lat prac do 8 maja 1969 r. (utworzenie Kongregacji Kultu Bożego) przygotowano w *Consilium* 342 schematy. Do końca listopada 1970 r., czyli zakończenia swojej działalności, Rada przygotowała 373 schematy. P. Marini podaje chronologiczny i systematyczny wykaz schematów przygotowanych przez poszczególne *Coetus*. MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino* (marzo 1964–luglio 1975), s. 459.

¹³ Organizację prac *Consilium* szczegółowo opisują: BUGNINI, *La riforma liturgica*, s. 71–78, i STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, s. 97–98.

¹⁴ I. *Character proprius novi ritualis romani*; II. *Normae generales instaurationis liturgicae quae pro recognitione ritualis speciale momentum habent*; III. *De aliquibus sacramentorum et sacramentalium ritibus in specie*. MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino* (marzo 1964–luglio 1975), s. 717.

¹⁵ *Tamże*.

¹⁶ *Zob. tamże*, s. 486–762.

A. Bugnini stwierdza, że prace prowadzone w grupach studyjnych cechowała pełna otwartość dyskusji. Podejmowane problemy wyjaśniano w aspekcie historycznym, teologicznym i pastoralnym. Przewodniczący Rady koordynował prace poszczególnych grup roboczych. Wyniki przedstawiał do oceny kongregacjom: Obrzędów, Nauki Wiary, Dyscypliny Sakramentów i Rozkrzewiania Wiary, a następnie papieżowi. Po zatwierdzeniu przez papieża nową księgę Rytuału specjalnym dekretem ogłaszała Kongregacja Obrzędów. Pierwsze księgi Rytuału ukazały się już w 1969 r.¹⁷ Następne wydawano w kolejnych latach¹⁸. Najdłużej trwały prace nad *Ordo Paenitentiae*, wydanym w 1974 r. jako ostatnią księgę zawierającą liturgię sakramentów¹⁹.

2. Ogólna charakterystyka Rytuału rzymskiego Pawła VI

Każde typiczne wydanie *Ordo* sakramentów poprzedza dekret Kongregacji Obrzędów, po którym następuje „Wprowadzenie teologiczne i pastoralne” (*Praenotanda*)²⁰. Ponadto *Ordo Unctionis infirmorum* zawiera Konstytucję Apostolską Pawła VI *Sacram Unctionis infirmorum*²¹. *Praenotanda* nie dotyczą jedynie norm i opisu sprawowania obrzędów, ale wskazują na istotne teologiczne znaczenie sakramentu w świetle depozytu wiary Kościoła. Nie odnoszą się jedynie do celebrującego kapłana, ale uwzględniają także inne osoby posługujące w liturgii oraz wskazują na rolę całego zgromadzenia wiernych (por. KL 31). Jest to wypełnienie zalecenia *Konstytucji o liturgii świętej*, aby także przy „układaniu rytuałów czy specjalnych zbiorów obrzędów nie opuszczać instrukcji, umieszczonych w Rytuale rzymskim przed poszczególnymi obrzędami, czy to o charakterze duszpasterskim i rytualnym, czy też o szczególnym znaczeniu społecznym” (KL 63)²². Ponieważ czynności liturgiczne „należą do całego Kościoła” i wykonywane są zarówno przez kapłana, jak i przez wiernych, *Konstytucja o liturgii świętej* zalecała, aby „pilnie czuwać”, by w odnowionych księgach liturgicznych „rubryki przewidywały także rolę wiernych” (KL 31; por. KL 26).

¹⁷ *Ordo celebrandi matrimonium* (19 III 1969 r.), *Ordo Baptismi parvulorum* (15 V 1969 r.), *Ordo Exsequiarum* (15 VIII 1969 r.).

¹⁸ *Ordo initiationis christianae adultorum* (6 I 1972 r.), *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae* (7 XII 1972 r.).

¹⁹ Jak podaje P. Marini w Archiwum *Consilium* jest 450 schematów związanych z pracami nad księgami liturgicznymi. MARINI, *Elenco degli „Schemata”*, s. 481. Marini podaje także ich wykaz chronologiczny (*Elenco cronologico*), tamże, s. 488–539, i tematyczny (*Elenco sistematico*), tamże, s. 543–762.

²⁰ Zob. M. SODI, *I libri liturgici „odierni” del rito romano*, RiL 95 (2008), s. 817–837; B. NADOLSKI, *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004, s. 314–337; Cz. KRAKOWIAK, *Po co Praenotanda w księgach liturgicznych?*, w: H. SŁOTWIŃSKA (red.), *Omnia transeunt. Caritas manet*, Sandomierz 2012, s. 197–206.

²¹ Zob. Cz. KRAKOWIAK, *Pawła VI Konstytucja Apostolska o sakramencie namaszczenia chorych*, „Teologia i Człowiek” 25 (2014), nr 1, s. 43–53.

²² Zob. „*Praenotanda*”, Not 26 (1990), s. 345–347.

„Wprowadzenia teologiczne i pastoralne” w każdym *Ordo* mają taki sam układ: w wielkim skrócie podają najważniejsze elementy teologii sakramentu, traktują o obowiązkach i posługach (funkcje szafarza, posługujących i wspólnoty), o strukturze i przebiegu celebracji, o zakresie odpowiedniej adaptacji obrzędów przez Konferencje Biskupów, a nawet o dostosowaniu obrzędów przez szafarza. „Wprowadzenia” są zatem teologicznym, prawnym, liturgicznym i pastoralnym przewodnikiem celebracji sakramentów²³. Wyrażają one wiarę Kościoła (*lex credendi*) i określają liturgiczną formę celebracji sakramentów (*lex orandi*), aby je tak sprawować, jak czyni to Kościół (*quo facit Ecclesia*), a wierni by uczestniczyli w niej świadomie, czynnie i owocnie²⁴. Stanowią podstawę teologiczną i prawną celebracji sakramentalnej w duchu wiary i tradycji Kościoła w aktualnie obowiązującej formie rytualnej²⁵. *Praenotanda* należy więc zaliczyć do źródeł prawa kościelnego i uwzględniać w nauczaniu o liturgii i teologii sakramentów²⁶. Nowym elementem „Wprowadzeń” są zawarte w nich zasady dotyczące adaptacji (*aptatio*) obrzędów przez Konferencje Biskupów i dostosowania (*accommodatio*) celebracji przez szafarza w taki sposób, aby najbardziej odpowiadały uczestnikom liturgii.

Każde *Ordo* sakramentu zawiera bogaty zestaw czytań biblijnych, nierzadko także alternatywne obrzędy (por. chrzest dzieci, pokuta, namaszczenie chorych, małżeństwo) i modlitwy, z których można wybierać najbardziej odpowiadające danej celebracji. Z wyjątkiem sakramentu pokuty liturgię sakramentów można łączyć ze Mszą św., a jeśli to nie jest możliwe, udzielanie sakramentu poprzedza zawsze liturgia słowa Bożego (czytania i homilia).

Rytułał obok obrzędów, tekstów modlitw i czytań biblijnych zawiera również wskazania dotyczące celebracji liturgii nie tylko przez szafarza, ale także przez posługujących. Umieszczone są one w Rytuale i drukowane czcionką czerwonego koloru, dlatego nazywa się je rubrykami. Jedne są istotne i nakazujące (*essentiales, praeceptivae*), ich zachowanie jest konieczne dla ważności sakramentu, np. dotyczące materii i formy, inne — drugorzędne (*accidentales, directivae*), czyli bliżej określające sposób wykonania obrzędu²⁷.

W Rytuale rzymskim Pawła VI zgodnie z zaleceniem *Konstytucji o liturgii świętej*, rubryki różnią się od dawnych również tym, że w wielu wypadkach zezwalają celebransowi na wybór między obrzędami, kilkoma formułami albo nawet zastą-

²³ M. AUGÉ, *Quale teologia liturgica dal libro?*, RiL 98 (2011), s. 418; KRAKOWIAK, *Po co Praenotanda w księgach liturgicznych?*, s. 202–204.

²⁴ Zob. L. GIRARDI, *Dal „Ritus servandus” ai „Praenotanda”*: i libri liturgici e la formazione di chi preside, RiL 94 (2007), s. 209–216; TENZE, *Celebrare con i libri liturgici: arte e stile*, RiL 98 (2011), s. 961–976.

²⁵ M. BARBA, *Il libro liturgico: struttura e funzione*, RiL 98 (2011), s. 382–385; A. MONTAN, *La „normativa” del libro liturgico*, RiL 98 (2011), s. 454–456.

²⁶ Zob. A. MONTAN, *Il „diritto liturgico”: significato e interpretazioni*, RiL 98 (2011), s. 727–732.

²⁷ J. NOWAK, *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004, s. 102–104; H. STAWNIAK, *Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych*, „Seminare” 19 (2003), s. 77–94.

pienie ich własnymi podobnymi słowami (*his vel similibus verbis*)²⁸. Dzięki temu powstała możliwość takiego dostosowania liturgii, aby wierni mogli w niej brać czynny udział (*participatio actuosa*)²⁹.

3. Adaptacja (*aptatio*), dostosowanie (*accommodatio*) i inkulturacja (*inculturatio*) Rytuału

Konstytucja o liturgii świętej w rozdziale *Odnowienie liturgii* przewidywała także adaptację obrzędów stosownie do charakteru i tradycji narodów (*aptationes ingenio et traditionibus populorum*), w tych sprawach, które nie dotyczą „wiary i dobra powszechnego” (por. KL 37–40). Jest to uzasadnione tym, że Kościół nie chce w liturgii zawsze „narzucać jednolitych form”, docenia miejscowe zwyczaje, a nawet „niekiedy przyjmuje do samej liturgii”, jeśli odpowiadają jej prawdziwemu duchowi (por. KL 37). Dlatego także w liturgii dopuszcza takie „uprawnione różnice i adaptacje”, które będą najlepiej odpowiadać danym narodom, ale zawsze przy zachowaniu „istoty rytu rzymskiego”. Te adaptacje można wprowadzić w księgach liturgicznych zarówno w obrzędach, jak i rubrykach (*in structura rituum et in rubricis*, KL 38). Adaptacja Rytuału należy do kompetencji Konferencji Biskupów (por. KL 22 § 2) i może dotyczyć języka liturgicznego, muzyki i sztuki kościelnej, przy zachowaniu głównych zasad odnowy liturgii (por. KL 39)³⁰.

Rytuał wydany po Soborze Watykańskim II w *Praenotanda* zawiera określone przez Stolicę Apostolską granice możliwych adaptacji liturgii, które należą do miejscowych Konferencji Biskupów (*De aptationibus Conferentiae Episcopales*)³¹, oraz uprawnienia przewodniczącego liturgii w czasie jej celebracji (*De accommodationibus quae ministro competunt*)³². Adaptacje liturgii (*aptationes*) wprowadzo

²⁸ Zob. W. ŚWIERZAWSKI, *Wierność rubrykom a osobista inicjatywa liturgiczna*, RBL 16 (1963), s. 272–279; A. CUVA, *La creatività rituale nei libri liturgici*, EL 89 (1975), s. 54–99; F. BLACHNICKI, *Pro opportunitate*, CT 46 (1976), nr 2, s. 102–105; C. MAGGIONI, *Gli adattamenti previsti nei libri liturgici: significato, valori e problematiche*, RiL 98 (2011), s. 835–862; KRAKOWIAK, *Po co Praenotanda w księgach liturgicznych?*, s. 200–201.

²⁹ Zob. „*Praenotanda*”, Not 26 (1990), s. 345–347.

³⁰ Terminy: *adaptatio* i *accommodatio* według A.M. Triacchi występują ponad 160 razy w dokumentach *Vaticanum II*. A.M. TRIACCA, *Adattamento: dalla „Sacrosanctum Concilium” agli altri documenti del Vaticano II*, RiL 72 (1985), s. 189–208.

³¹ *De aptationibus quae Conferentiae Episcopales et Episcopi facere possunt. Ordo Baptismi parvulorum*, nr 23–31; *Ordo initiationis christianae adultorum*, nr 64–65; *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*, nr 38–39; *Ordo Paenitentiae*, nr 38; *Ordo celebrandi matrimonium* (1991), nr 39–40; zob. M. SODI, *Competenze liturgiche delle Conferenze Episcopali nei nuovi „Ordines”*, RiL 69 (1992), s. 658–701; A. PISTOIA, *L’adattamento nei „Praenotanda” dei libri liturgici di rito romano*, RiL 72 (1985), s. 209–226.

³² *De accommodationibus quae ministro competunt. Ordo Baptismi parvulorum*, nr 27–31; *Ordo initiationis christianae adultorum*, nr 67; *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*, nr 40–41; *Ordo Paenitentiae*, nr 40; *Ordo celebrandi matrimonium* (1990), nr 28–38; zob. BUGNINI, *La riforma*

ne do Rytułu przez Konferencję Biskupów wymagają zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską (por. KL 22). Natomiast dostosowanie (*accommodatio*) przysługuje przewodniczącemu celebracji liturgicznych, który z zatwierdzonych ksiąg liturgicznych może wybierać różne teksty i obrzędy, najbardziej odpowiednie dla danego zgromadzenia liturgicznego, a nawet zastępować je własnymi słowami³³.

Konferencja Biskupów może także dokonać „głębszej” (*profundior*) adaptacji liturgii, która w wielu regionach Kościoła jest nie tylko potrzebna, ale nawet konieczna. Tego rodzaju „głębszą” adaptację liturgii, uwzględniającą cały kontekst kulturowy danego narodu, określa się zwykle inkulturacją liturgii³⁴. W ten sposób Kościół szanuje własne kultury różnych ludów. Wszystkie elementy jakiegokolwiek kultury, jeśli są wolne od błędu i zabobonu, „życzliwie ocenia”, „otacza opieką” i „rozwija” jako pochodzące od Boga (por. KL 37; DM 22; KDK 58). Dlatego zarówno w dziele ewangelizacji, jak i w kulcie Bożym nie można pomijać kultury tych, wśród których Kościół wypełnia swoją misję. Według Jana Pawła II: „Inkultuacja oznacza wewnętrzną transformację autentycznych wartości kulturowych poprzez integrację z chrześcijaństwem i zakorzenienie chrześcijaństwa w różnorodnych ludzkich kulturach”³⁵.

Inkultuację liturgii powinny poprzedzać badania i krytyczna ocena, czy w tradycji i kulturze danego narodu są takie elementy, które można przyjąć „do kultu Bożego”. Jeśli Konferencja Biskupów „uzna je za pożyteczne lub konieczne”, powinna przedłożyć je Stolicy Apostolskiej i dopiero po zatwierdzeniu może je wprowadzić do liturgii (por. KL 40).

Inkultuacji liturgii bezpośrednio dotyczy Instrukcja *Varietates legitimae*³⁶ (dalej: VL), zawierająca także ważne wskazania odnoszące się do zakresu uprawnień Konferencji Biskupów w przygotowaniu ksiąg liturgicznych (por. VL 31–32; 65–67). Inkultuacja w sensie szerokim „ma swoje miejsce zarówno w kulcie chrześcijańskim, jak również na innych polach życia Kościoła. Stanowi ona jeden z aspektów inkultuacji Ewangelii, wymagającej prawdziwej integracji w życie wiary każdego narodu, raczej trwałych wartości kultury niż jej wyrazów przejściowych. Inkultuacja życia chrześcijańskiego oraz jego obrzędów liturgicznych, dla całego narodu, powinna być owocem stopniowego dojrzewania w wierze” (VL 5). W ten sposób

liturgica, s. 268–277; A.M. TRIACCA, *Adattamento liturgico: utopia, velleità o strumento della pastorale liturgica*, Not 15 (1979), s. 26–45.

³³ Zob. A. PISTOIA, *Creativit*, w: D. SARTORE, A.M. TRIACCA, C. CIBIEN (red.), *Dizionario San Paolo. Liturgia*, Cinisello Balsamo 2001, s. 486–503.

³⁴ Zob. Cz. KRAKOWIAK, *Inkultuacja liturgii rzymskiej po Vaticanum II. Komentarz do IV Instrukcji „Varietates legitimae”*, LitS 10 (2004), nr 2, s. 277–293.

³⁵ JAN PAWEŁ II, *Redemptionis missio*, nr 52.

³⁶ KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Liturgia rzymska i inkultuacja. IV Instrukcja dla poprawnego wprowadzenia soborowej Konstytucji o liturgii (art. 37–40)*, Rzym 1994 (dalej: VL); H.J. SOBECZKO, *Inkultuacja liturgiczna w Polsce. Na marginesie rzymskiej Instrukcji o inkultuacji liturgii*, LitS 2 (1996), nr 1–2, s. 33–40.

w Kościele obrządku łacińskiego, zachowując istotę liturgii rzymskiej (por. VL 36) w księgach liturgicznych tłumaczonych na różne języki, przestrzega się zasady jedności w różnorodności, zgodnie z zaleceniem *Konstytucji o liturgii świętej* (por. KL 37–40). Inkulturacja nie może prowadzić do powstania „nowych rodzin obrzędowych”, ale ma być adaptacją obrządku rzymskiego (por. VL 36). Inkulturacja w liturgii dotyczy całości *lex orandi*, na co wskazują występujące w Instrukcji takie wyrażenia, jak: inkulturacja sakramentów (*sacramentorum inculturatio*, VL 25), inkulturacja celebracji liturgicznych (*celebrationum liturgicarum inculturatio*, VL 5), inkulturacja obrzędów (*rituum inculturatio*, VL 30); liturgiczna inkulturacja (*liturgica inculturatio*, VL 29, 30, 46, 47, 49, 51).

Wskazania Instrukcji *Varietates legitimae* mają służyć pomocą we wprowadzaniu „głębszej” adaptacji liturgii w duchu *Konstytucji o liturgii świętej*, czyli jej inkulturacji (por. VL 3). Elementy miejscowej kultury, jeśli nie są związane z „zabobonami i błędami”, mogą być dopuszczone do liturgii, „byleby odpowiadały zasadom prawdziwego i autentycznego ducha liturgii” (VL 31). Dotyczy to wprowadzenia do liturgii i jej wzbogacenia przez elementy „z obrzędów społecznych i religijnych narodów, które stanowią obecnie żywą część ich kultury”, jeśli nie będą zagrożeniem „dla wiary i pobożności wiernych” (VL 32).

4. Zmiany wprowadzone w Rytuale po wydaniu *Kodeksu prawa kanonicznego*

W księgach Rytuału rzymskiego po wydaniu *Kodeksu prawa kanonicznego* w 1983 r. w *Praenotanda* zostały wprowadzone zmiany³⁷. W *Ordo initiationis christianae adultorum* w nr. 34 złączono wymaganie odnośnie do udzielania sakramentu bierzmowania bezpośrednio po chrzcie. Słowa: *ne obstent graviores rationes* zastąpiono przez: *nisi obstet gravis ratio*. W nr. 44 dodano, że w Wigilię Paschy biskup udziela sakramentów inicjacji chrześcijańskiej przynajmniej tym, którzy ukończyli czternasty rok życia (*saltem eorum qui aetatem quattuordecim annorum expleverunt*). Do biskupa należy także określenie wieku rodziców chrzestnych (*Aetatem patrinatorum ad normam iuris statuere*, nr 66)³⁸.

W *Ordo Paenitentiae* dokładniej określono, że miejscem sprawowania sakramentu pokuty jest kościół lub kaplica (*ecclesia aut oratorium*). Konfesjonały powinny znajdować się w widocznym miejscu, aby wierni mieli do nich łatwy dostęp i posiadać kratę między szafarzem a penitentem. Spowiadanie poza konfesjonalem jest możliwe tylko ze słusznej przyczyny (*nisi iusta de causa*, nr 12; por. KPK kan. 964). W nr. 31 dodano wyjaśnienie, że indywidualna i całkowita (*individualis et*

³⁷ KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Variationes in novas editiones librorum liturgicorum ad normam Codicis Iuris Canonici nuper promulgati introducendae*, Not 20 (1983), s. 540–555.

³⁸ *Tamże*, s. 557.

integra) spowiedź i rozgrzeszenie pozostają (*manent*) jedynym zwyczajnym sposobem (*unicus modus*) pojednania wiernych z Bogiem i Kościołem. Słowo *manent* zastąpiono przez *constituunt*, dodając, że dotyczy to tych wiernych, którzy są świadomi popełnienia ciężkiego grzechu (*quo fidelis peccati gravis sibi conscius*) i jedynie (*solummodo*) niemożność fizyczna lub moralna usprawiedliwia (*excusat*) od takiej spowiedzi. Ogólnego rozgrzeszenia wielu penitentów, bez uprzedniej indywidualnej spowiedzi, można udzielić tylko wtedy, gdy zagraża im niebezpieczeństwo śmierci, a kapłan albo kapłani, z braku czasu, nie są w stanie indywidualnie wysłuchać ich spowiedzi (nr 31 a). Podobnie — jeśli z powodu dużej liczby penitentów i braku wystarczającej liczby spowiedników indywidualna spowiedź w odpowiednim czasie (*congruum tempus*) jest niemożliwa i z tego powodu penitenci, bez własnej winy (*sine propria culpa*), pozostawaliby długi czas bez sakramentalnej łaski lub Komunii św. Nie dotyczy to licznych zgromadzeń penitentów z okazji uroczystości lub pielgrzymki (*festivitate aut peregrinatione*, nr 31 b; por. KPK kan. 960; 961 § 1). O tym, czy zachodzą powyższe warunki, decyduje biskup diecezjalny, uwzględniając kryteria określone przez Konferencję Biskupów (nr 32; por. KPK kan. 961 § 2). Od korzystających z ogólnego rozgrzeszenia wymaga się odpowiedniej dyspozycji (*ut sit apte dispositus*) i postanowienia wyznania w odpowiednim czasie grzechów ciężkich (*peccata gravia*). O tych wymaganiach związanych z ogólnym rozgrzeszeniem należy pouczać wiernych oraz o tym, że nawet w niebezpieczeństwie śmierci należy wzbudzić akt żalu (*actus contritionis*, nr 33; por. KPK kan. 962 § 1 i 2). Po otrzymaniu ogólnego rozgrzeszenia należy jak najszybciej (*quamprimum*), w ciągu roku (*in anno*), wyznać ciężkie grzechy w indywidualnej spowiedzi (nr 34). Odnośnie do uprawnień biskupa diecezjalnego w nr. 39 dodano, że w porozumieniu z członkami Konferencji Biskupów ustala, kiedy można udzielić ogólnego rozgrzeszenia (por. KPK kan. 961 § 1 i 2).

W *Ordo Unctionis infirmorum* odnośnie do udzielania sakramentu namaszczenia dzieciom po dojściu do używania rozumu, słowa *ministrari potest* zastąpiono przez *ministretur*, dodając, że w wypadku wątpliwości, czy osiągnęły używanie rozumu, także udziela się sakramentu (*sacramentum conferatur*, nr 12; por. KPK kan. 1005). Ci, którzy stracili przytomność lub używanie rozumu, jeśli jako wierzący przynajmniej *implicite* prosili o sakrament, to nie tylko można (*praeberi potest*), ale należy go im udzielić (*sacramentum conferatur*, nr 14; por. KPK kan. 1006). Temu, kto już prawdziwie umarł (*vere mortuus sit*), nie udziela się sakramentu. Jeśli jednak kapłan ma wątpliwość, czy zmarł naprawdę, to nie tylko może (*potest*), ale udziela (*ministretur*) mu sakramentu według obrzędu w Rytuale, lecz bez żadnego warunku (por. KPK kan. 1005). Natomiast nie wolno udzielać sakramentu namaszczenia chorych tym, którzy uparcie trwają w jawnym grzechu ciężkim (nr 15; por. KPK kan. 1007). Szafarzem sakramentu namaszczenia chorych jest tylko kapłan (*solus sacerdos*, nr 16; por. KPK kan. 1003 § 2), czyli biskupi, proboszczowie, wikariusze parafialni, kapelani szpitalni oraz przełożeni kłeryckich wspólnot zakonnych (nr 16; por. KPK kan. 1003 § 2). Do biskupa diecezjalnego należy kiero-

wanie celebracjami (*moderatio celebrationum*), w czasie których udziela się namaszczenia wielu chorym (*plures infirmi simul*, nr 17). Ze słusznej przyczyny (*ex rationabili causa*) każdy kapłan może udzielić tego sakramentu za domniemaną zgodą szafarza wymienionego w nr. 16, którego powinien zawiadomić o udzielonym sakramencie (nr 18). Zwyczajnymi szafarzami Wiatyku są proboszcz, wikariusze parafialni, kapelani i przełożeni wspólnot kleryckich, a w razie konieczności (*in casu necessitatis*) albo przynajmniej za domyślną zgodą kompetentnego szafarza — jakikolwiek kapłan (*quilibet sacerdos*) lub diakon, a w przypadku ich braku każdy wierny prawnie wyznaczony (*quilibet fidelis rite deputatus*, nr 29). W niebezpieczeństwie śmierci, na mocy prawa, bierzmowania może udzielać proboszcz, a nawet każdy prezbiter (*immo quilibet presbyter*, nr 31). Tytuł *De Unctione sub condicione* został zastąpiony przez *De unctione in dubio an infirmus adhuc vivat*, z wyjaśnieniem, że wtedy udziela się sakramentu namaszczenia bez żadnego warunku, używając formuły: „Przez to święte namaszczenie...” (nr 135; por. KPK kan. 243–246).

5. *Editio typica altera*

Rytuału Ordo Baptismi parvulorum i Ordo celebrandi matrimonium

W *Ordo Baptismi parvulorum* z 1969 r. wprowadzano najpierw nieliczne zmiany (*variationes et emendationes*)³⁹, postulowane przez papieża i Kongregację Nauki Wiary. Chodziło głównie o wyraźne zaznaczenie, że przez chrzest człowiek zostaje wyzwolony z mocy ciemności i uwolniony od wszelkiej zmazy grzechu pierworodnego i osobistego⁴⁰. Po wydaniu *Kodeksu prawa kanonicznego* Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów przygotowała następnie i ogłosiła *Ordo Baptismi parvulorum. Editio altera*⁴¹, uwzględniając normy nowego prawa kanonicznego i zachowując taki sam układ treści, jak w *editio typica* z 1969 r. We wprowadzeniu *De initiatione christiana* w nr. 10 dokładniej określono sposób wyboru i warunki, jakie mają spełniać chrzestni (*patrini*). Chrzestnego, który ukończył 16 lat, należącego do Kościoła katolickiego i prowadzi życie zgodne z wiarą, wybiera albo sam mający przyjąć chrzest, albo jego rodzice, albo ci, którzy ich zastępują, a jeśli

³⁹ KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, *Variationes et emendationes in editione typica alteram Ordinis Baptismi Parvulorum*, Not 8 (1973), s. 268–272; zob. *De editione typica altera Ordinis Baptismi parvulorum*, Not 9 (1973), s. 269–272; Cz. KRAKOWIAK, *Typiczne edycje rytuału rzymskiego Ordo Baptismi parvulorum oraz jego polskie wydania*, w: D. SZTUK (red.), *Ecce domus mea*, Warszawa 2015, s. 110–116.

⁴⁰ *Zamiast a nativa hominum conditione in statum adoptionis filiorum transferuntur — de potestate tenebrarum erepti in statum adoptionis filiorum transferuntur statum. Praenotanda nr 2.* W nr. 5 po słowie *nomine* należy dodać *ab omni culpae labe, tum originali tum personali, abluit eosque...* Podobnie w nr. 221 słowa *a potestate tenebrarum* należy zastąpić przez *ab originali Cupale labe*.

⁴¹ *Rituale Romanum. Ordo Baptismi parvulorum. Editio typica altera.* Typis Polyglottis Vaticanis 1973, s. 92.

ich brak, czyni to proboszcz lub szafarz (por. KPK kan. 874 § 1, 10). Biskup diecezjalny może ustalić inny wiek albo wyjątkowo także proboszcz lub szafarz chrztu (KPK kan. 874 § 1, 20). Chrzestnym nie może być ojciec lub matka przyjmującego chrzest (por. KPK kan. 874 § 1 50). Świadkiem chrztu, obok chrzestnego katolika, może być chrześcijanin nienależący do Kościoła katolickiego, jeśli tego życzą sobie rodzice dziecka (por. KPK kan. 874 § 2). W niebezpieczeństwie śmierci dziecko należy ochrzcić natychmiast, „nawet wbrew woli jego rodziców, choćby byli to rodzice niekatolicy” (nr 8)⁴². Na chrzest dziecka wymagana jest zgoda przynajmniej jednego z jego rodziców lub prawnych opiekunów (por. KPK kan. 868 § 1, 10). Chrztu udziela się w pierwszych tygodniach po narodzeniu dziecka. Chrzest dziecka można odłożyć, jeśli nie ma nadziei, że dziecko będzie wychowane po katolicku, wyjaśniając rodzicom racje takiego postępowania (por. KPK kan. 868 § 2)⁴³. Poza wypadkiem konieczności nie udziela się chrztu w domach prywatnych, chyba że za zgodą ordynariusza miejsca (por. KPK kan. 857 § 1).

W *Ordo Baptismi parvulorum editio typica altera* na mocy dekretu Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 22 lutego 2013 r. wprowadzono następującą zmianę: w obrzędzie przyjęcia dzieci/dziecka (nr 41, 79, 111, 136, 170) słowa: *magno gaudio communitas christiana vos (te) excipit* należy zastąpić: *magno gaudio Ecclesia Dei vos (te) excipit*. Kongregacja wyjaśniła jednocześnie sens dokonanej zmiany: aby w samym obrzędzie lepiej ukazać rolę i zadanie Kościoła w celebracji sakramentów⁴⁴. Papież Benedykt XVI zatwierdził ten dekret 28 lutego 2013 r. i polecił wprowadzić tę zmianę do drugiego typicznego wydania *Ordo Baptismi parvulorum* oraz w tłumaczeniach Rytuału na języki narodowe⁴⁵.

Dekretem 19 marca 1990 r. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów ogłosiła *Ordo celebrandi matrimonium. Editio typica altera*⁴⁶. W *Praenotanda* uwzględniono normy zawarte w *Kodeksie prawa kanonicznego*, Adhortację apostolską Jana Pawła II *Familiaris consortio* (1982), dodano rozdział II. *De officiis et ministeriis* (nr 12–27)⁴⁷. Rytuał zaleca, aby narzeczeni w okresie przygotowania do małżeństwa przyjęli sakrament pokuty i pojednania, a w czasie sprawowania sakramentu przystąpili do Komunii św. Jeśli się okaże, że narzeczeni nie akceptują nauczania Kościoła o chrześcijańskim małżeństwie, to odmawia się błogosławień-

⁴² *Si parvulus in periculo mortis versatur, sine mora baptizetur, quod licite fit etiam invitis parentibus, etsi agatur de infante parentum non catholicorum. Baptismus tunc confertur modo infra statuto* (nr 21). *Variationes ad normam Codicis Iuris Canonici*, s. 546; por. KPK, kan. 867 § 2.

⁴³ *Variationes ad normam Codicis Iuris Canonici*, s. 546.

⁴⁴ (...) *ut in eodem ritu melius in luce ponatur tradita doctrina de munere et officio Matris Ecclesiae in sacramentis celebrandis*, „Anamnesis” 20 (2014), nr 1 (76), s. 33.

⁴⁵ Zmiana ta obowiązuje od 31 marca 2013 r.; *tamże*, s. 34.

⁴⁶ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI editum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum Ordo celebrandi Matrimonium. Editio typica altera. Typis Polyglottis Vaticanis 1991*, s. 110.

⁴⁷ KL 59; FC 66, 68; KPK kan. 1063–1066, 1008 § 2, 1111–1112 § 2, 1115.

stwa małżeństwa z ich własnej winy, o czym należy ich z żalem poinformować. Diakon upoważniony do przewodniczenia liturgii małżeństwa może także udzielić błogosławieństwa małżonków. Biskup diecezjalny, po uzgodnieniu z Konferencją Biskupów, może delegować odpowiednio przygotowanego świeckiego do przygotowania narzeczonych, asystowania przy zawieraniu małżeństwa i w imieniu Kościoła przyjęcia zgody małżeńskiej. Znaczenie i rolę wspólnoty parafialnej podkreśla się przez to, że z zasady narzeczeni zawierają małżeństwo w swojej własnej parafii, a jedynie za zgodą własnego ordynariusza lub proboszcza w innym miejscu.

Zracji wspólnotowego charakteru liturgii w celebracji sakramentu małżeństwa zaleca się uczestnictwo przynajmniej niektórych członków wspólnoty parafialnej (por. nr 28–32). W czasie jednej celebracji można błogosławić wiele par narzeczonych, także podczas niedzielnej Mszy św. Narzeczeni wybierają czytania biblijne, formę wyrażenia zgody małżeńskiej, modlitwę błogosławieństwa ślubnego i modlitwę powszechną. Liturgia powinna mieć świąteczny charakter. Zwykle małżeństwo strony katolickiej ze stroną niekatolicką, ale ochrzczoneą, błogosławi się poza Mszą św., a jedynie za zgodą miejscowego ordynariusza w czasie Mszy św. Jeśli strona katolicka zawiera małżeństwo z katechumenem lub osobą nieochrzczoneą, używa się specjalnego obrzędu z rozdziału IV. *Ordo celebrandi Matrimonium inter partem catholicam et partem catechumenam vel non christianam*.

W *Praenotanda* określony jest zakres adaptacji przysługujących Konferencji Biskupów (nr 39–44). Mogą one nawet przygotować własne obrzędy małżeństwa odpowiadające miejscowym i narodowym zwyczajom. Powinny być zatwierdzone przez Stolicę Apostolską (nr 42). Konferencja Biskupów może zmodyfikować (*Praenotanda*), dostosować układ treści Rytuału, zachowując jego strukturę, teksty modlitw i melodie śpiewów do charakteru języka i danej kultury, kierując się troską o świadomy i czynny udział wiernych. Adaptacja może dotyczyć także pytań o zgodę małżeńską oraz sposobu jej wyrażenia, wręczenia obrączek lub jego opuszczenia i zgodnie z miejscowym zwyczajem nałożenie wieńca małżonce albo welację małżonków.

W drugim typicznym wydaniu obrzędów małżeństwa dodano obrzędy zawarcia małżeństwa wobec osoby świeckiej — *Ordo celebrandi Matrimonium coram assistente laico* (nr 118–151) i zmieniono brzmienie rozdziału IV z *Ordo celebrandi Matrimonium inter partem catholicam et partem non baptisatam* na *Ordo celebrandi Matrimonium inter partem catholicam et partem catechumenam vel non christianam* (nr 152–178). Teksty biblijne zostały wzbogacone o cztery nowe, z zaznaczeniem gwiazdką tych, które należy uwzględnić w wypadku wyboru tylko jednego czytania (nr 179–222). Do dotychczasowych tekstów kolekt dodano dwie wzięte z dawnej tradycji rzymskiej (nr 223–228). W *Appendices* zamieszczono: *Orationes universalis specimina* (nr 251–252); *Ordo benedictionis desponsatorum* (nr 257–271) i *Ordo benedictionis coniugum intra Missam occasione data anniversarii Matrimonii adhibendus* (nr 272–286).

STRESZCZENIE

Dla dokonania odnowy liturgii sakramentów po Soborze Watykańskim II zgodnie z zaleceniami *Konstytucji o liturgii świętej*, Paweł VI powołał specjalną Radę (*Consilium*), która razem z Kongregacją Obrzędów miała dokonać przeglądu (*recognitio*) Rytuału rzymskiego. Powołane w ramach *Consilium* specjalne grupy studyjne opracowały obrzędy sakramentów, czyli *Ordines* tworzące nowy Rytuał rzymski. W artykule autor referuje prace *Consilium* i Kongregacji Obrzędów aż do *editio typica* każdego *Ordo* i podaje ogólną charakterystykę Rytuału. Obrzędy każdego sakramentu uwzględniają główne zasady odnowy liturgii w duchu nauczania *Vaticanum II* i posoborowych dokumentów Kościoła. Dokonano tego zgodnie ze zdrową tradycją (*sana traditio*) i z uwzględnieniem dorobku nauk teologicznych. Dowartościowano Pismo Święte, zasady czynnego uczestnictwa (*participatio actiosa*) wiernych, możliwość adaptacji (*aptatio*) i inkulturacji obrzędów przez Konferencje Biskupów i dostosowania (*accommodatio*) ich przez szafarza sakramentu. Każde *Ordo* zawiera nie tylko rubryki, ale także wprowadzenie (*Praenotanda*) o charakterze teologicznym i pastoralnym. Po wydaniu nowego *Kodeksu prawa kanonicznego* jego normy zostały uwzględnione w *editio typica altera* obrzędów chrztu dzieci i sakramentu małżeństwa. W ten sposób przygotowany Rytuał rzymski Pawła VI jest doskonałym „narzędziem” Kościoła w wypełnianiu jego misji nauczania i uświęcania.

Słowa kluczowe: adaptacja, dostosowanie, inkulturacja, liturgia, Rytuał, Paweł VI, sakrament, *Consilium*, *Sacram Liturgiam*, *Konstytucja o liturgii*, *Inter Oecumenici*, *Varietates legitimae*, sakramenty, rubryki, chrzest, pokuta, namaszczenie chorego, małżeństwo.

Typical edition of the “Roman Ritual” of Paul VI

Summary

For the renewal of the liturgy of sacraments after the Second Vatican Council, Paul VI appointed a special *Consilium* which together with the Sacred Congregation of the Rites had to review the Roman Ritual. The special study-groups elaborated the rites of the sacraments, i.e. *Ordines* which constitute the new Roman Ritual. In this study the author reports the works of the *Consilium* and of the Sacred Congregation of Rites up to the *editio tipica* of each *Ordo* and shows the general characteristic of the Ritual. The rites of each sacrament take into consideration the main principles of the liturgical renewal in the spirit of *Vaticanum II* and of the post-conciliar documents of the Church. It has been made according to *sana traditio* and to the achievements of theology. The Bible has been more appreciated, the principles of the *participatio actiosa* of the faithful and the possibility of the adaptation and inculturation of rites by the Bishop's Conferences. Beside the rubrics each *Ordo* contains the theological and pastoral Introduction (*Praenotanda*). The new Ritual is an excellent “tool” of the Church for fulfilling its sanctifying and teaching mission.

Key words: adaptation, inculturation, liturgy, Ritual, Paul VI, sacrament, *Consilium*, rubrics, Baptism, Penance, Sacrament of the Sick, Matrimony.

Bibliografia

- ARASZCZUK S., *Wierność przepisom liturgicznym na podstawie dokumentów Kościoła*, w: W. IREK (red.), *Illum oportet crescere*, Wrocław 2009, s. 198–199.
- ARASZCZUK S., *Odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II — zdrowa tradycja i uprawiony rozwój*, w: TENŻE, *Celebracja sakramentów i sakramentaliów. Materiały liturgiczno-pastoralne dla duchowieństwa i wiernych świeckich*, Legnica 2016, s. 13–28.
- AUGÉ M., *Quale teologia liturgica del libro*, RiL 98 (2011), s. 415–426.
- BARBA M., *Il libro liturgica: struttura e funzione*, RiL 98 (2011), s. 382–395.
- BRAGA A., *Un problema fondamentale di pastorale liturgica: adattamento e incarnazione nelle varie culture*, EL 89 (1975), s. 5–39.
- BUGNINI A., *La riforma liturgica (1948–1975). Nuova edizione*, Roma 1997.
- CICHY S., *Zmiany w księgach liturgicznych po wprowadzeniu nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, CT 55 (1985), nr 3, s. 61–68.
- COCCOPALMERIO F., *L'autorità del vescovo diocesano in materia liturgica*, RiL 95 (2011), s. 848–854.
- CUVA A., *La creatività rituale nei libri liturgici ai vari livelli di competenze*, EL 89 (1975), s. 54–99.
- EVENOU J., *La IV Istruzione per una corretta applicazione della Costituzione conciliare sulla Liturgia (nn. 37–40). Presentazione*, RiL 82 (1995), s. 386–401.
- GIRARDI L., *Dal „Ritus servandus” ai „Praenotanda”: i libri liturgici e la formazione di chi presid.*, RiL 94 (2007), s. 209–216.
- KONECKI K., *Główne założenia teologiczne Konstytucji o liturgii świętej*, LitS 19 (2013), nr 2, s. 243–252.
- KRAKOWIAK CZ., *Inkulturacja liturgii rzymskiej po Vaticanum II. Komentarz do IV instrukcji „Variatates legitimae”*, LitS 10 (2004), nr 2, s. 277–293.
- KRAKOWIAK CZ., *Typiczne edycje rytuału rzymskiego ordo Baptismi parvulorum oraz jego polskie wydanie*, w: D. SZTUK (red.), *Ecce domus mea*, Warszawa 2015, s. 98–119.
- MAGGIONI C., *Gli adattamenti previsti nei libri liturgici: significato, valori e problematiche*, RiL 98 (2011), s. 835–862.
- MALESA W., *Teologia rubryk*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), z. 8, s. 71–85.
- MARINI P., *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, Not 18 (1982), s. 486–762.
- MONTAN A., *La „normativa” del libro liturgico*, RiL 98 (2011), s. 454–456.
- NOWAK J., *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004.
- PISTOIA A., *L'adattamento nei „Praenotanda” dei libri liturgici di rito romano*, RiL 72 (1985), s. 209–226.
- SOBECZKO H.J., *Participatio actuosa — pełny udział wiernych w liturgii*, „Studia Liturgica” 9 (2013), s. 81–96.

SODIM., *Competenze liturgiche delle Conferenze episcopali nei nuovi „Ordines”*, RiL 68 (1992), s. 658–701.

STAWNIAK H., *Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych*, „Seminare” 19 (2003), s. 77–94.

STEFAŃSKI J., *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, w: TENŻE (red.), *Liturgia w odnowie*, Gniezno 2000, s. 91–107.

TRIACCA A.M., *Adattamento: dalla „Sacrosanctum Concilium” agli altri documenti del Vaticano II*, RiL 72 (1985), s. 189–208.

CZESŁAW KRAKOWIAK, prezbiter archidiecezji lubelskiej, em. prof. dr hab. KUL Jana Pawła II, długoletni wykładowca liturgiki na Wydziale Teologii KUL i w Instytucie Liturgiki i Homiletyki, konsultor Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, autor wielu artykułów w czasopismach i dziełach zbiorowych, haseł w Encyklopedii Katolickiej i książek z teologii sakramentów oraz roku liturgicznego. E-mail: krak1944@gmail.com.